

SKUPINA MORAVSKÝCH KNIHOMILŮ

Pavel Portl, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Skupina moravských knihomilů se sídlem v Uherském Hradišti byla založena v roce 1928. Během své činnosti uspořádala deset sjezdů, které patří k nejvýznamnějším počínům meziválečného bibliofilského hnutí v Československu.

Rozmach bibliofilství v českých zemích můžeme zaznamenat od 90. let 19. století v souvislosti s tzv. českou modernou z okruhu Moderní revue. Její představitelé odmítali chápání knihy jako vzdělávacího nebo národně uvědomovacího prostředku, neomezovali se pouze na obsahovou stránku, ale začali ji vnímat jako komplexní umělecký výtvar. Věnovali pozornost vnější úpravě svých knih, jejich grafickému a také typografickému zpracování. Tento trend vyústil v době před první světovou válkou v založení Spolku českých bibliofilů (dále SČB) v roce 1908. Přestože spolek inspiroval vznik množství soukromých edic bibliofilských tisků, jeho vlastní činnost krátce po založení začala výrazně ochabovat.

Založení Skupiny moravských knihomilů

Za této situace inicioval Josef Hladký¹ setkání přátel krásné knihy, které se uskutečnilo o letnicích roku 1928 v Olomouci. Svůj vzor našlo v tzv. hostinách bibliofilů, které vždy na podzim pořádal SČB v Praze.² Jeho součástí byla slavnostní večere, odborné přednášky, exkurze, debaty a nakonec, i když v neposlední řadě, dary nových bibliofilských tisků. Podobný program měla i olomoucká schůzka, která měla dát účastníkům možnost osobního setkání a sblížení. Byla organizována především pro bibliofily z Moravy, kteří neměli tolik příležitostí účastnit se pražského bibliofilského života. Byli sem však delegováni i zástupci SČB a Spolku sběratelů a přátel exlibris. Znamenalo to, že vedení SČB vnímalo olomouckou akci v rámci jednotného hnutí.

Přesto se vzápětí ozvaly hlasy o moravském separatismu a tříštění jednoty bibliofilského hnutí, což organizátoři olomoucké schůzky důrazně odmítli. Byli členy SČB, avšak ani po založení Skupiny moravských knihomilů se o jejím vztahu k SČB nic neříká. Zakladatelé SMK neměli v úmyslu vytvářet svébytnou organizaci, soupeřící se SČB, ale také se necítili být zemskou filiálkou centra bez vlastních, v případě nutnosti i opozičních názorů. Členství v SMK navíc nebylo omezeno teritoriálně. Mezi členy najdeme také bibliofily z Prahy, kteří po zavedení skupin v rámci sjezdů dokonce vytvořili pražskou skupinu.

Schůzku v Olomouci můžeme označit za pokus, který se podařil. Ještě v roce 1928 se ustavila Skupina moravských knihomilů (dále SMK).³ Podle stanov bylo účelem spolku „buditi a pěstovati lásku k vzácným a krásným knihám a tiskům, se zvláštním zřetelem k umělecké grafice a vazbě knih, jakož i k všem ostatním uměním užitým, a napomáhati k jich rozšiřování.“⁴ Prostředkem, jímž chtěli tohoto cíle dosáhnout, bylo vydávání uměleckých tisků, spolkového časopisu a pořádání přednášek, výstav a sjezdů. Spolek byl spravován výborem. Svolával valnou hromadu, která jej volila a rozhodovala o základních principech řízení spolku. Ve styku s úřady a veřejností spolek zastupoval předseda, resp. místopředseda nebo jednatel (ve stanovách jsou uváděni jako starosta a místopředseda).

Výbor a členové SMK

Výbor SMK tvořilo sedm členů se dvěma revizory a byl poměrně stabilní. Nikdy mezi jeho členy nedošlo k zásadnímu rozkolu, ve směřování činnosti SMK byli dokonce jednotní. Volby do výboru se nekonaly, členové bývali zpravidla voleni aklamací. Vedení spolku vskutku nepřinášelo žádné mocenské nebo výrazné prestižní postavení, ale především starosti.

Předsedou výboru SMK byl po celou dobu její existence ing. Stanislav Švehla z Kroměříže, kde se konala většina výborových schůzí i valných hromad.⁵ Ve funkci jeho zástupce se postupně vystřídali Alois Fosek z Brna (do r. 1931), Josef Hladký (do r. 1935) a dr. Eduard Kvasnička z Přerova, který se zároveň staral o archiv SMK. Zcela klíčovou pozici pokladníka zastával Josef H. Štěrba z Uherského Hradiště. Je třeba si uvědomit, že SMK vznikala doslova na koleně, její činnost nezajišťovaly státní podpory nebo subvence, navíc nevlastnila koncesi na prodej případných tisků, o něž by nečlenové projevíli zájem. Mohla tudíž existovat jen díky předplatnému spolkového časopisu a členským příspěvkům. Pouze z těchto prostředků musel Štěrba udržet chod sjezdů a bilanci SMK v aktivu, přestože k tomu občas bylo zapotřebí značné vynalézavosti, takže po každém ročníku dostával od revizorů absolutorium.

Redakcí spolkového časopisu byl od počátku pověřen Bedřich Beneš Buchlovan a jednatelem se stal Ruda Kubíček. Znamenalo to, že všechny potřebné výkonné funkce byly soustředěny v rukou členů z Uherského Hradiště, které proto bylo vybráno jako sídlo SMK. Z korespondence Švehly s Benešem Buchlovanem navíc vyplývá, že o zásadních věcech debatovali nejprve oni čtyři a svá rozhodnutí poté předkládali ke zvážení ostatním členům výboru.⁶

O administraci se staral nejprve Josef Hladký, poté Josef H. Štěrba. Revizory účtů byli Otto F. Babler z Olomouce a Jaroslav Krejzlík z Ružomberku, později Jindřich Spáčil z Kroměříže. V roce 1940 se mezi členy výboru objevuje Jaroslav Glivický z Prostějova, ovšem bez udání funkce.

Někteří členové výboru patřili k významným umělcům – Ruda Kubíček byl ceněným malířem, Bedřich Beneš Buchlovan zase uznávaným spisovatelem. Nejvýrazněji se však do dějin české kultury zapsal Otto František Babler (1901–1984). Narodil se v Zenici (dnešní Bosna a Hercegovina), od roku 1928 žil trvale v Samotíškách pod Kopečkem u Olomouce. Po získání československého státního občanství pracoval nejprve jako knihovník Obchodní komory v Olomouci, poté v univerzitní knihovně a zároveň jako lektor srbochorvatštiny na Palackého univerzitě. Díky svým znalostem deseti cizích jazyků i stylistickým dovednostem byl předurčen stát se překladatelem. Jeho zásluhou se mohli čeští čtenáři v meziválečném období seznámit s díly mnoha jihoslovanských spisovatelů, o svém překladu Poeovy básně napsal brožuru *Jak jsem překládal Havrana* (1931), do němčiny přeložil např. Josefa Čapka nebo Jaroslava Seiferta. Bablerovým životním dílem se stal překlad Dantovy *Božské komedie* (1952), třicetiletá práce, jíž předcházelo rozsáhlé studium pramenů a literární historie.⁷

Stanovy SMK rozlišují tři druhy členů, a to čestné, činné a přispívající, kteří se na rozdíl od činných neúčastní spolkových podniků. Dále jsou uvedena práva členů, jejich povinnosti a okolnosti, za nichž členství zaniká.

Členem SMK se mohl stát jen předplatitel „Bibliofila“, takže jejich počet můžeme odhadnout přibližně na 500 (údaj pro rok 1934). Přesnější informace nelze získat ani z prezenčních listin sjezdů SMK, neboť jich se mohlo účastnit pouze prvních 150 přihlášených zájemců, další byli jen náhradníky nebo čekatelé. Dochovaný záznam přihlášek na schůzku do Uherského Hradiště v roce 1930 udává 311 zájemců.

Z profesního hlediska nacházíme mezi členy SMK pochopitelně ty, kteří se v povolání různým způsobem setkávali s knihami – knihkupce, antikváře, nakladatele, učitele nebo spisovatele. Početnou skupinu tvořili úředníci, účetní, advokáti, lékaři a lékárníci. Převážnou část tedy představovali příslušníci střední třídy, kteří byli finančně schopni pokrýt relativně nákladné hobby. Výjimku tvořili velkoobchodníci, továrníci, ředitelé bank, na druhé straně za takovou výjimku můžeme považovat i katechetu nebo kapitána leteckého pluku.

Podle místa bydliště tvořili jádro SMK bibliofilové z jihovýchodní Moravy (především Uherské Hradiště a okolí), z Hané (Kroměřížsko, Přerovsko) a z Brna. Odpovídá to rozvržení tradičních center bibliofilství na Moravě, v nichž mělo silné zázemí. Ostatní oblasti Moravy byly zastoupeny v různé míře jednotlivci. Bydliště na území Moravy nebylo podmiňkou členství v SMK, takže jejími členy byli i bibliofilové z Čech a účastnili se sjezdů.

Přestože bibliofilie, a obecně sběratelství, bývá vnímáno jako doména mužů, SMK nebyl

uzavřený klub džentlmenů anglického typu. Mezi účastníky sjezdů vždy najdeme kolem deseti žen – výtvarnic a především manželek velkopodnikatelů, které se rozhodly svůj volný čas věnovat právě sbírání krásných knih.

Časopis „Bibliofil“

Časopis „Bibliofil“ byl založen roku 1923 v Brně jako příloha „Grafického obzoru“ a vedením redakce byl pověřen lékárník a sběratel exlibris Mojmír Helcelet. Zásadní význam pro rozvoj časopisu však měla činnost druhého redaktora, Aloise Foska, typografa tiskárny Lidových novin, který stál v jeho čele v letech 1924–1929.⁸

V roce 1929 Fosek vážně onemocněl. Nedokázal dál sám řídit časopis, a tak si vybral Beneše Buchlovana, který již několik let dodával zajímavé a názorově jasně vyhraněné články, aby mu pomohl „Bibliofila“ vést. Brzy se ukázalo, že Beneš Buchlovan dokáže spolehlivě svěřenou funkci zastat a že těžká nemoc Foskovi nedovolí se vrátit. Redakce proto byla z praktických důvodů přenesena následujícího roku do Uherského Hradiště, již v té době jednoho z nejvýznamnějších center bibliofilského života na Moravě.

„Bibliofil“ pochopitelně informoval o činnosti SMK, především o sjezdech a sjezdových tiscích. Už Fosek se však snažil z ryze informativního periodika vytvořit zásadnější časopis, který by přinášel odborné články a studie. Beneš Buchlovan v tomto směřování úspěšně pokračoval. Jako spolupracovníky získal znalce bibliofilské tematiky, články se neomezily pouze na české umělce a jejich tvorbu; mezi beletristickými příspěvky převažovaly Benešovy epigramy, kterých v průběhu třicátých let ubývalo, ale nadále se objevovaly Bablerovy překlady básní s bibliofilskými náměty; kromě toho vždy jedno číslo bylo věnováno exlibris a mezi sběrateli se těšilo značné oblibě.

Problematický zůstal výběr grafických příloh, neboť Beneš Buchlovan se nechtěl spoléhat jen na zavedená jména a občas na jejich úkor dával šanci začínajícím talentovaným umělcům, za což slyšel od některých čtenářů kritiku. Jeho obhajoba byla tradičně věcná: *„Dr. Mil. Novotný sice v Lidových novinách při registraci 1. čísla nového ročníku si přál ve výběru příloh větší kritičnosti, ale to již jest asi klišátko tohoto bibliofila, pro něhož v naší grafice existuje jen Mašek, Konůpek a Svolinský a dál nikdo. Naší ctižádosti však jest také upozorňovati na jména nová, která jsou vážným slibem a jež snad až za několik roků také oficiální bibliofilie vezme na vědomí a pro tuto ctižádost se raději dopustíme omylu, než abychom hezky pohodlně se oháněli jmény již dávno osvědčenými.“*⁹

Za Benešova redigování si časopis „Bibliofil“ vydobyl význačné postavení mezi odbornými periodiky, také na jeho stranách se odehrávaly některé soudobé spory a polemiky. Zde uveřejňované studie jsou dodnes významnými příspěvky ke studiu a poznání meziválečného knižního umění, ale také exlibrisové tvorby, drobné grafiky či ilustrace.

Sjezdy SMK

Vrcholnými akcemi SMK byly sjezdy. Jejich termín byl stanoven na svatodušní neděli (jako protiváha podzimní bibliofilské hostiny v Praze) a na organizaci se podílel výbor ve spolupráci s místními členy. O tom, že knihomilské sjezdy měly svou váhu, svědčí skutečnost, že nad nimi přebíraly záštitu městské rady.

Po olomoucké schůzce se další sjezd uskutečnil v Kroměříži a v roce 1930 v Uherském Hradišti. Zde již mělo setkání bibliofilů pevnou administrativní bázi a svůj řád. Nedělnímu sjezdovému zasedání předcházelo neoficiální večerní posezení s hudbou nebo tanečním vystoupením. Že na nich panovala uvolněná atmosféra, svědčí zápis z jedné výborové schůze, na níž předseda SMK navrhl, aby se v průběhu předsjezdového večera v Břeclavi vyprávěly vtipy. J. Spáčil zase přišel s nápadem přednést veselou přednášku na téma „Přírodopisné říkání o rojení bibliofilů“. Břeclavský večer byl nakonec ze všech nejpestřejší – otevřel jej pěvecký mužský sbor místního Sokola, po uvítacím projevu vedoucího městských úřadů Jaroslava Durdíka zahrál na cello absolvent konzervatoře F. Rašovský, knihovník Karel Sýkora přednesl jarmareční píseň O. F. Bablera s hudebním doprovodem skladatele Vladimíra

Amrose, který zahrál i vlastní klavírní skladbu „Moře“. Poté sjezdovníci vyslechli druhou větu Dvořákovy Sonáty F-dur v podání žáka hudební školy Jana Chovance a po přestávce následovaly „slovácké lanžhotské hody“ a Bablerova „Nová píseň o strašlivém mordu“, kterou předvedli dva ochotníci.

Na valné hromadě byl průběh večera hodnocen jako uspokojivý a organizátoři pochváleni za přípravu konanou „s péčí a nadšením“. Ovšem o dvě hodiny později při výborové schůzi bylo jejich nadšení hodnoceno odlišně: „*Program večera musí přístě být uspořádán tak, aby účastníci měli více času k hovoru a seznamování se. Selská hudba a lidový tanec trvaly příliš dlouho a unavovaly. B.B.B. navrhuje, aby do pořadatelstva předsjezdového večera byl delegován člen výboru SMK, který by vykonával dozor nad zábavním programem.*“¹⁰

Nedělní sjezdové jednání mělo daný průběh, který známe ze Švehlova záznamu ostravského sjezdu. Začal v 10 hodin, kdy účastníky přivítali předseda SMK a starosta města, poslanec Jan Prokeš. Po projevu antikváře Karla Zinka za SČB a pozdravu Spolku sběratelů a přátel exlibris tlumočeném ing. Josefem Stockým začal přesně v 10 hodin 18 minut vlastní program sjezdu: „*A nyní zírají na vás tmavé brejle dr. Martínka, chráníce choulostivý zrak. Ale již první slova, pronesená zvučným a příjemným hlasem, odpoutávají vás od osoby přednášejícího a před vámi přímo teče ten dřívější těžký a černý život Ostravy. Je tolik kouzla v jeho řeči, že ztrácíte bezmála pocit přítomnosti ... Dlouho trvajícím potlesk byl svědectvím, že knihomilové plně ocenili slova tvárce knihy.*“¹¹ Pokračoval Arno Sánka s přednáškou o tiskařích a tiscích z firmy Kryl a Scotti a po desetiminutové přestávce se ujal slova Bedřich Beneš Buchlovan, který promluvil o grafických doprovodech *Slezských písní*. Blok přednášek ukončil J. H. Šterba pokladní zprávou. Následovaly krátké diskuse, týkající se zřízení rezervního fondu pro časopis „Bibliofil“ a výběru místa konání dalšího sjezdu (vybráno Brno). Sjezdové jednání ukončil ve 12 hodin 25 minut závěrečným prolovem opět předseda SMK.¹²

Nešlo však vždy jen o knihy a grafiku: „*Dnes jsem projednával i ty zapečené klobásy. Myslím, že by bylo nejlepší nechat napéct již hotové díly po 10 dk. Taková porce stojí 2.20–2.50. Klobásy tyto by mohly být součástí večere a tedy zařadit tyto porce do chodu a započítat tedy k ceně večere,*“¹³ sděloval jeden z organizátorů sjezdu ve Valašském Meziříčí.

Na sjezd se mohl přihlásit pouze odběratel spolkového časopisu „Bibliofil“, do něhož se vkládaly oznámení o sjezdu a pozvánky. Podle data zaplacení sjezdového poplatku (100+40, později 50 Kč) mu bylo přiděleno pořadové číslo sedadla a krabice tisků. Pokud se nemohl sjezdu z jakéhokoliv důvodu zúčastnit, obdržel jen prémii s pamětním listem a krabici tisků měl možnost vykoupit. Ne každý se s tímto pravidlem dokázal lehce smířit, takže Šterba, Beneš Buchlovan a nejspíš i další členové výboru dostávali důrazné žádosti o bezplatné vydání krabice i velmi emocionální reakce: „*... nechci žádný balík, byl by mi hrozně trpký a přímo odporný. Včas jsem se přihlásil, splnil jsem všechny povinnosti, ale jako rozumný člověk musel jsem se rozhodnout, že v neděli bylo mou POVINNOSTÍ jako sokolského pracovníka a zvl. v roce 1938, abych byl od 7 hodin ráno až do odtelefonování zprávy večer do ČOS [Česká obec sokolská] do Prahy na sokolském župním sletu v Olomouci ... Doufám však, že peníze mi pošleš (200 Kč), poněvadž jinak by to bylo prosté pirátství,*“¹⁴ napsal Šterbovi jeden z členů SMK.

Po čtvrtém sjezdu v Moravské Ostravě se uskutečnil sjezd brněnský (1932), na němž byla přijata zásada, že účastníci sjezdu budou „všichni stejně obdarováni a přitom také dárci“. To v praxi znamenalo rozdělení sjezdovníků do skupin, které zaplatily vydání jednoho z tisků. V novém „skupinovém“ systému měl účastník tři možnosti: vydat si soukromý tisk sám, nebo s přáteli ve skupině, příp. složit 100 Kč a požádat o přidělení do skupiny. Po čtyřech letech Šterba referoval, že některé skupiny se již ustálily, mají své vedení, tiskárnu, sami si určují grafika i tiskovou úpravu.

Bibliofilské tisky uložené do krabice se rozdávaly vždy na konci sjezdu. Jejich množství se proměňovalo, nejvíce si jich účastníci odnášeli v polovině 30. let (31 tisků v roce 1934, 34 tisků v roce 1935 a 32 tisků v roce 1936). Tisky však nevěnovali jen sjezdovníci, ale mezi dárci najdeme i soukromé firmy (většinou tiskárny) nebo města, v nichž se sjezdy konaly.

Prémie, chápaná jako větší tisk, se poprvé rozdávala v Uherském Hradišti a byl jí Masarykův esej *Plato jako vlastenec* v grafické úpravě Eduarda Miléna, vydaný u příležitosti 80. narozenin prezidenta. Její výběr měl na starosti výbor SMK a pro účastníky sjezdu měla být překvapením. Vybírána byla plně v intencích bibliofilie – překlad neznámého díla z cizí literatury, méně známé nebo neznámé dílo české literatury, ale také zcela nové dílo (intentiono princeps). V dalších letech se mezi premiemi objevily např. *Duchovní písně* Jana Blahoslava v grafické úpravě Rudy Kubička (1934), *Balady* slovenského básníka Janka Krále, jež doprovodil Mikuláš Galanda (1935), Máchův *Máj* byl svěřen Antonínu Procházkovi (1936), zatímco frontispis ke *Slezským písním* vytvořil Karel Svolinský (1937).

Zvláštní upomínkou na sjezd byl pamětní list. Název je poněkud zavádějící, neboť šlo o několikastránkovou brožuru jednotného formátu (27,5×19,3 cm), tištěnou na ručním papíru (nejčastěji Zerkallu nebo van Gelderu) různými typy písma. Grafickou úpravu pamětním listům dával Ruda Kubiček, Bedřich Beneš Buchlovan se ve spolupráci s místními členy staral o textovou část. Texty se zpravidla vztahovaly k dějinám města, jež hostilo bibliofilský sjezd, méně často šlo o literární pásmo z děl autorů daného regionu. Textovou stránku doplňovala grafika, nejčastěji jeden větší grafický list. Na závěr byl uveden seznam účastníků sjezdu v abecedním pořadí.

Počet tisků musel odpovídat počtu účastníků (jinak nebyl pro sjezd přijat), proto byly poměrně vzácné. Nebylo divu, že se vyskytly snahy získat je i podvodným způsobem. Takové pokusy byly ve spolkových zprávách zaznamenány dva. „*J. Hladký z Hranic nedostavil se osobně do Břeclavi a dal se zastoupiti potají svým bratrem, který opět pověřil jiného člověka tím, aby podepsal jménem J. Hladkého presenční listinu a balík tisků vyzvedl, což se mu také v tomto shonu podařilo, ač nevyhověl ani platovým povinnostem.*“¹⁵

K druhému, složitějšímu případu došlo o dva roky později: Bohuslav Bezečný z Moravské Ostravy přihlásil na sjezd do Valašského Meziříčí (1937) svého údajného bratra Zbyňka. Ještě před sjezdem jiný ostravský člen SMK, Karel Pliska, zjistil, že ve skutečnosti jde o Bezečného desetiletého syna, neboť bratr se jmenuje Josef. Pliska svým udáním sledoval jediné – účast na sjezdu, na který nebyl přijat pro pozdní odeslání přihlášky. Členové výboru SMK však dospěli k závěru, že přihláška na jméno Zbyněk Bezečný byla formálně v pořádku, a proto není důvod místo kýmkoli nahrazovat. Bezečného bratr se tedy sjezdu zúčastnil, ale krabice tisků mu nebyla vydána. Bohuslav Bezečný se rozhodl pro vymáhání soudní cestou a situace se vyřešila po několika měsících kompromisem – ostravský bibliofil si mohl krabici tisků vykoupit. Zklamaný a uražený Pliska začal s vedením SMK také komunikovat prostřednictvím advokáta. I jemu byla nabídnuta možnost tisky si koupit, což odmítl. Zvláštní je, že ve stejné době byl předseda SMK předvolán na okresní úřad, neboť na Skupinu bylo podáno udání, podle něhož SMK vydává tisky ohrožující mravnost mládeže.

Případ Bezečný – Pliska ukazuje, jakých extrémů může dosáhnout bibliofilská vášeň. Na jedné straně nadšený sběratel bezručovských tisků neváhá podvádět (přihlásí nezletilého syna), jen aby získal dva výtisky *Slezských písní*, které byly sjezdovou premií. Na straně druhé jiný bibliofil neváhá obstarat si informace o jeho rodině na policejním ředitelství a posílá udání, aby se dostal na sjezd a také obdržel sjezdovou nadílku. A když se mu to nepodaří, pošle další udání na celou Skupinu.¹⁶

Po pátém sjezdu bylo rozhodnuto na rok přerušit sjezdovou činnost. Další sjezd se tak konal v roce 1935 a hostil jej Přerov. Zde poprvé se hlasovalo o konání příštího sjezdu, neboť o pořádání projevila zájem dvě města, Prostějov a Břeclav. Většina účastníků se vyslovila pro Břeclav a v Prostějově se sjezd uskutečnil o rok později. V roce 1937 se měl sjezd uskutečnit ve Frýdku u příležitosti 70. narozenin Petra Bezruče, jehož básně *Slezských písní* bibliofilové často vyhledávali pro své tisky. Po smrti člena SMK Adolfa Brantála, který měl na starosti organizaci frýdeckého setkání, muselo být místo konání na poslední chvíli přesunuto do Valašského Meziříčí. Téma sjezdu se tím nezměnilo, odehrál se v bezručovském duchu a Bezručovi byly věnovány sjezdové přednášky i tisky.¹⁷

Od poloviny 30. let byly sjezdy koncipovány tematicky. Za první pokus můžeme

považovat setkání v Břeclavi, vybrané pro blízkost k zemské slovenské hranici, a sjezd měl demonstrovat česko-slovenskou spolupráci také v oblasti bibliofilie.¹⁸ Druhým důvodem výběru byla německá minulost Břeclavi, která chtěla v době nástupu nacismu v Německu demonstrovat svoji přeměnu v ryze české město. Následující sjezdy byly věnovány vždy některé významné osobnosti – prostějovský sjezd K. M. Máchovi, od jehož smrti uplynulo v roce 1936 sto let, další sjezd měl oslavit Bezručovo výročí a poslední byl věnován památce T. G. Masaryka (původně se v roce 1938 měl uskutečnit „bafovský“ sjezd ve Zlíně). Tomu se zpravidla přizpůsoboval i výběr tisků; vedle textů, vztahujících se k místu konání sjezdu, dárči volili tematicky blízká díla.

Sjezdová zasedání zpříjemňovaly výstavy a návštěvy muzeí. Součástí břeclavského sjezdu byla prohlídka zámku ve Valticích a ochutnávka ve vinařské škole; na setkání v Přerově se do programu vešla návštěva muzea, lázní Teplic nad Bečvou, hradu Helfštýna, a dokonce i prohlídka Středomoravských elektráren. Téměř na každém sjezdu se prezentovala Odborná škola knihvazačská z Uherského Hradiště, zastoupená výtvy jejího absolventa Karla Dudeška.¹⁹ V Prostějově (1936) účastníci navštívili hrob Jiřího Wolкера za přítomnosti jeho rodičů, kteří pozvali výbor SMK do bytu jejich syna: „*Po návratu ze hřbitova navštívili členové výboru byt Wolkerových a shlédli pietní péči jednak o pracovnu básníkovu, jednak o rukopisy a knižní vydání jeho spisů, fotografie aj. upomínky na Jiřího Wolкера. Po této návštěvě se členové postupně rozcházejí k vlakům.*“²⁰

Utlumení činnosti

Po vyhlášení Protektorátu kulturní život v českých zemích začal postupně ochabovat. Společenská změna zasáhla také SMK. Poslední sjezd byl svolán v roce 1938 do Hodonína, jenž byl symbolicky vybrán k uctění památky T. G. Masaryka. „*Mimo to, starostou je Dobrovolský,*“²¹ který napřesrok starostou již nebude,²² zdůvodňoval J. H. Štěrba. Uskutečnil se ve vypjaté atmosféře zjitřených poměrů v Sudetech, které vyvrcholily vyhlášením květnové mobilizace, takže řada přihlášených se kvůli problémům s dopravou nemohla účastnit. Pro volbu tisků bylo vyhlášeno heslo „Duch a Svoboda“, v souvislosti s výročím 20 let samostatnosti československého státu, a objevily se mezi nimi např. Komenského *Kšaft umírající matky Jednoty bratrské* s dřevorytem K. Svolinského nebo výbor *Z kostnických listů Mistra Jana Husi*, který typograficky upravil O. Menhart. Karlu Svolinskému byla svěřena také premie *Poselství a projevy presidentů československé republiky T. G. Masaryka a Edvarda Beneše*.

Pro rok 1939 navrhoval J. H. Štěrba udělat sjezdovou přestávku. Všeobecné nadšení na valné hromadě se však vyslovilo pro pořádání a 11. sjezd se tedy měl uskutečnit v Bratislavě. Jako premie byla navržena Kollárova *Slávy dcera*, symbol slovanské hrdosti a soudržnosti. Složitější se ukázala otázka vhodného grafika. Dřevoryty Ferdise Duši se zdály k veršům příliš „těžké“, ale když z diskuse členů výboru vyplynulo, že po smrti Mikuláše Galandy (5. 6. 1938) není na Slovensku vhodný výtvarník, vrátili se zpět k Dušovi. Bratislavský sjezd se ovšem po vyhlášení samostatné Slovenské republiky v březnu 1939 neuskutečnil. Přes první zásahy do ediční činnosti v Protektorátu SMK vydala *Slávy dceru* jako subskripční tisk.

Naposled jednal výbor o sjezdu v červnu 1939. Sjezd pro rok 1940 byl projektován do Zlína a jako premie byly navrženy *Povídky olomoucké*, výběr ze staročeské prózy. Ani jednu z akcí se však nepodařilo uskutečnit.

Časopis „Bibliofil“ byl zastaven na základě vládního nařízení č. 175 předsednictva ministerské rady ze dne 13. 5. 1941. Podle něj musela SMK navíc oznámit stav zásob papíru k 15. 5. a nemohla s nimi volně disponovat. Pokus dokončit vydání alespoň 18. ročníku byl neúspěšný. Nepomohla ani žádost tiskovému odboru předsednictva, která v deseti bodech vypočítávala význam časopisu a mj. uváděla, že „Bibliofil“ je jediný odborný časopis tohoto druhu v Protektorátu. Poslední číslo 2–3 tak vyšlo v březnu 1941.

Zápisy z valných schůzí v době války pouze konstatují, že „*výborová schůze konána jen jednou, ... korespondence za tento rok nebylo, sjezd nekonán.*“²³ Zprávy pokladní, administra-

tivní, redakční, stejně jako volby do výboru prováděné automaticky aklamací byly pouhou formalitou. Od poloviny roku 1941 SMK v podstatě nevyvíjela žádnou aktivitu.

Dnes víme, že pozastavení „Bibliofila“ znamenalo také konec SMK. V té době se však počítalo s obnovou časopisu, Skupiny i sjezdů. Dr. Kvasnička trochu nostalgicky psal Benešovi, že v archivu²⁴ SMK chybí společná fotografie výboru, a proto by se po válce měli členové sejít a pořídit skupinový snímek. Radost z konce války posílila myšlenky na obnovu a první zpráva byla vskutku nadějná. V červenci 1945 oznámil tiskový odbor ministerstva informací, že vydávání „Bibliofila“ neodporuje schváleným směrnicím pro vydávání novin a časopisů. Měl vycházet za stejných podmínek, tudíž podmínkou bylo obnovení SMK. Skupina však činnost nezahájila, přestože prokazatelně existovala ještě v roce 1949, kdy měla zaplatit majetkovou dávku v celkové částce 5.350 Kč.

Dobu faktické existence SMK můžeme vymezit léty 1928 až 1938, tedy obdobím konání sjezdů. Ty byly vyvrcholením činnosti SMK, za níž stojí jen několik nadšenců, kteří pro SMK pracovali ve volných chvílích. Díky jim se počáteční schůzky rozrostly o skutečné sjezdy s doprovodnými programy a bylo právem ing. Švehly a ostatních zamezit dalšímu růstu sjezdů, a tím udržet jejich komorní, zároveň kontrolovatelnou podobu. Tisky připravované pro sjezdy SMK jsou dokladem rozdílných přístupů a odlišného chápání bibliofilie. Přesto přibližně dvě stovky svazků přispěly k vývoji a tříbení meziválečné československé bibliofilie, některé z nich jsou dodnes vyhledávanými objekty sběratelského zájmu.

Od roku 1939 již SMK de facto nefungovala, spíše přežívala na schůzích členů výboru. Po skončení války činnost SMK nebyla obnovena. Důvody nejsou zcela zřejmé, nejspíše šlo o koncentraci více příčin. Jednu z nich lze spatřovat v samotné povaze bibliofilie, která se svou určitou salónností zkrátka nehodila do vzrušené poválečné doby. Nemohla patřit mezi priority tohoto období, které bylo Únorem 1948 ukončeno příliš brzy na to, aby SMK mohla být obnovena a znovu se rozvíjet.

Poznámky:

- 1 Josef Hladký (13. 1. 1885–18. 2. 1960) působil v Hranicích na Moravě, kde v době první republiky vydával celkem pět bibliofilských edic, na jejichž svazcích spolupracoval s předními českými grafiky, V. Karlem, K. Svolinským, A. Moravcem a dalšími.
- 2 Parodicky, se značnou nadsázkou ztvárnil pražská zasedání Bedřich Beneš Buchlovan ve své třídní básnické skladbě *Hostina bibliofilů*, vydané knihomily z Moravy k X. bibliofilskému večeru SČB v Praze v roce 1934.
- 3 Dosavadní literatura ke Skupině moravských knihomilů je velmi skromná: B a b l e r, O. F.: *Bibliofilové z Uherského Hradiště*. Zpravodaj města Uherské Hradiště, 1968, roč. 6, č. 3, s. 14–16; B e n e š B u c h l o v a n, B.: *Moravská pětiletka bibliofilská 1928–1932*. Bzenec 1934, 20 s.; K u c h a ř, L.: *Moravští bibliofilové v Uherském Hradišti*. In: Uherské Hradiště, dějiny města. Brno 1981, s. 564–572.
- 4 Stanovy spolku „Skupina moravských knihomilů“. (Strojopis.) Sbírkový fond Slováckého muzea v Uh. Hradišti, H 689.
- 5 Zápisy z výborových schůzí a valných hromad SMK se vedly v letech 1931–1944. V tomto období se konalo 20 výborových schůzí a 14 valných hromad. Zápisy z jednání pořizoval jednatel SMK Ruda Kubíček.
- 6 Korespondence Stanislava Švehly s Bedřichem Benešem Buchlovanem je uložena ve Slováckém muzeu, H 1151. Zahrnuje celkem 90 dopisů a korespondenčních lístků z let 1928–1945.
- 7 R o t r e k l, Z.: *Skrytá tvář české literatury*. Brno 1991, s. 5–10; *Lexikon české literatury 1 A–G*. Praha 2000, s. 106–108.
- 8 K historii „Bibliofila“ blíže G a b r i e l o v á, B.–M a r č á k, B.: *Moravský Bibliofil – Obraz knižní kultury*. In: Kapitoly z dějin brněnských časopisů. Brno 1999, s. 92–101.
- 9 Redaktorská zpráva předložená na valné hromadě SMK v Kroměříži dne 16. 3. 1935. Sbírkový fond Slováckého muzea v Uh. Hradišti, H 691.
- 10 Zápis z valné schůze SMK v Přerově z 15. 3. 1936. Sbírkový fond Slováckého muzea v Uh. Hradišti, H 691.

- 11 Š v e h l a, S.: *IV. sjezd moravských knihomilů*. Bibliofil, 1931, roč. 8, č. 5–6, s. 115. V tomtéž čísle je otištěna zmiňovaná přednáška V. Martínka o spisovatelích Ostravska, stejně jako Benešova přednáška a projev J. Prokeše.
- 12 Protokol IV. sjezdu moravských knihomilů a exlibristů v Moravské Ostravě z 24. 5. 1931. Sbírkový fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti, H 691.
- 13 Dopis Bohuše Kupky J. H. Štěrbovi ze dne 31. 3. 1937. Sbírkový fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti, H 735.
- 14 Citováno z dopisu Jana Ungera J. H. Štěrbovi ze dne 14. 6. 1938. Sbírkový fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti, H 725.
- 15 Zápis z výborové schůze SMK v Kroměříži z 15. 9. 1935. Sbírkový fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti, H 691.
- 16 Zápis z valné schůze SMK v Kroměříži z 27. 2. 1938. Sbírkový fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti, H 691.
- 17 Švehla, S.: *Náš sjezd ve Valašském Meziříčí*. Bibliofil, 1937, roč. 14, č. 5, s. 81–82.
- 18 Záměr SMK demonstrovat česko-slovenskou bibliofilskou spolupráci nevyšel. Podle seznamu účastníků přijeli na břeclavský sjezd pouze čtyři slovenští bibliofilové – Karel Jaroň a Josef Kučera z Bratislavy, Ludmila Křižanová z Čáčova a Karel Pavelka ze Spišské Bělé. (Sbírkový fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti, H 704.) Sjezdu se neúčastnil ani předseda Spolku bibliofilů na Slovensku, JUDr. Richard Horna, který zaslal svou přihlášku po termínu, a výbor SMK mu neudělil výjimku. Bylo mu sděleno, aby vyčkal na případné uprázdněné místo, což rozhodně odmítl. Spolok bibliofilů na Slovensku poté zaslal SMK přepis, v němž se postavil za svého předsedu.
- 19 Na některých sjezdech vystavoval své kožené knižní vazby i přerovský knihář Bedřich Fert, který zpravidla zhotovoval krabice na sjezdové tisky.
- 20 Zápis z valné schůze SMK v Kroměříži z 7. 3. 1937. Sbírkový fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti, H 691.
- 21 Jaroslav Dobrovolský (5. 10. 1893–27. 4. 1942) se narodil v Lužicích u Hodonína v rodině kováře. Jako učitel působil na různých místech jižní Moravy, od r. 1929 v Hodoníně, kde byl v roce 1935 zvolen starostou. V r. 1939 byl jmenován okresním školním inspektorem v Moravské Ostravě. O rok později byl zatčen a vězněn. Zemřel v koncentračním táboře Mauthausen. Grafice se věnoval jako samouk, tvořil především v technice dřevorytu – městská zákoutí, doprovodné kresby k Bezručovým *Slezským písním*, a především exlibris, která představují vrchol jeho grafické práce.
- 22 Zápis z výborové schůze SMK v Kroměříži z 28. 9. 1937. Sbírkový fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti, H 691.
- 23 Zápis z valné schůze SMK v Kroměříži z 26. 4. 1942. Sbírkový fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti, H 691.
- 24 O obsahu a rozsahu archivu SMK nevíme nic. Zřejmě jej nelze ztotožnit s písemnostmi, které jsou uloženy v pozůstalosti Bedřicha Beneše Buchlovana ve Slovákckém muzeu v Uh. Hradišti. Zahrnují stanovy spolku, výroční zprávy, účetní zprávy, zápisy z výborových schůzí a valných hromad, korespondenci se členy SMK, tiskárnami i úřady, zasedací pořádky sjezdů a seznamy přihlášených. Jde tedy o záznamy činností, které měli v kompetenci J. H. Štěrba a R. Kubiček. Archiv SMK pravděpodobně zahrnoval ještě další, zřejmě nedochované materiály, neboť prameny k dějinám SMK jsou uloženy jen ve Slovákckém muzeu.

Mgr. Pavel P o r t l (n. 1979) pracuje jako historik Slovákckého muzea a zaměřuje se na kulturní dějiny regionu.

The Group of Moravian Book-Lovers

A b s t r a c t

The Group of Moravian Book-Lovers (*Skupina Moravských Knihomilů – SMK*) was established at its first convention that took place in 1928 in Olomouc. Its operations were controlled by a nine-member committee, line-up of which was quite stable during the whole course of the SMK's existence. The chairman was ing. Stanislav Švehla from Kroměříž where most of the committee meetings took place. However, the real seat of the SMK was in Uherské Hradiště, the home of three committee members: the secretary Ruda Kubiček, the treasurer Josef H. Štěrba and Bedřich Beneš Buchlovan. The most important events of the SMK were their conventions, held always during Pentecost in an ever-different Moravian town. In 1928-

1938, ten of those conventions took place. The two-day proceedings included lectures and discussions on bibliophilism-related topics, visits to exhibitions and museums, exchange of ex libris, a ceremonial dinner and finally a giveaway of a box with memorial letters and bibliophilic prints prepared by the participants themselves. The activities of the SMK were publicized mostly on the pages of the “*Bibliofil*” magazine, the editorial board of which was moved to Uherské Hradiště in 1930, where it was published by the SMK and Bedřich Beneš Buchlovan. He managed to engage exceptional co-workers and turn the magazine into a respected periodical that transcended its former regional importance. SMK has been blamed for Moravian separatism, but in reality, its founding was not meant to be a rivalling answer to the Union of Czech Bibliophiles. The goal was to provide an opportunity for regular meetings of Moravian bibliophiles who could not attend the meetings in Prague. The membership was not regionally restricted and there were also some Czech bibliophiles among the SMK members. The activities of the SMK, namely the committee proceedings, are captured in two notebooks of meeting minutes taken by Ruda Kubiček and stored today in the Museum of Moravian Slovakia in Uherské Hradiště.

Gruppe der mährischen Bücherfreunde

Zusammenfassung

Die Gruppe der mährischen Bücherfreunde konstituierte sich auf dem ersten Kongress 1928 in Olomouc (Olmütz). Die Tätigkeit der Gruppe wurde vom neunköpfigen Ausschuss geleitet, der während seines Bestehens relativ unveränderlich blieb. Der Vorsitzende war Ing. Stanislav Švehla aus Kroměříž, wo meistens Ausschusssitzungen stattfanden. Der eigentliche Sitz der Gruppe war jedoch Uherské Hradiště, woher drei Ausschussmitglieder stammten: Sekretär Ruda Kubiček, Kassenführer Josef H. Štěrba und Bedřich Beneš Buchlovan. Zu Spitzenveranstaltungen der Gruppe wurden Kongresse, die zu Pfingsten jedes Mal in einer anderen mährischen Stadt stattfanden. In den Jahren 1928–1938 kamen zehn Kongresse zustande. In zweitägigen Tagungen wurden eingeschlossen: Vorträge, Diskussionen zu bibliophilen Themen, Besuche von Ausstellungen, Museen, Exlibris-Börse, Festabendessen und Austeilung von Gedenkurkunden und bibliophilen Exemplaren, die von den Kongressteilnehmern selbst vorbereitet wurden. Die Tätigkeit der Gruppe der mährischen Bücherfreunde wurde vor allem in der Zeitschrift *Bibliophile* präsentiert, deren Redaktion 1930 nach Uherské Hradiště verlegt wurde, wo sie von der Gruppe der mährischen Bücherfreunde unter der Führung von Bedřich Beneš Buchlovan herausgegeben wurde. Buchlovan ist es gelungen, hervorragende Mitarbeiter der Zeitschrift zu erwerben und somit ein überregionales, von Fachleuten anerkanntes Periodikum entstehen zu lassen. Der Gruppe wurde mährischer Separatismus vorgeworfen, in der Wirklichkeit ging es jedoch nicht darum, eine konkurrierende Gruppierung gegenüber dem Verein der tschechischen Bücherfreunde zu bilden, sondern um die Möglichkeit eines regelmäßigen Treffpunkts für die *Bibliophile* aus Mähren, die an den Prager Kongressen nicht teilnehmen konnten. Die Mitgliedschaft war auch nicht regional begrenzt, sodass unter den Gruppenmitgliedern auch Bücherfreunde aus Böhmen waren. Über die Tätigkeit der Gruppe der mährischen Bücherfreunde, insbesondere über Verhandlungen des Ausschusses berichten übersichtlich zwei Hefte mit Protokollen von Ruda Kubiček, die heute im Museum der Mährischen Slowakei in Uherské Hradiště aufbewahrt sind.